

EYÜP SULTAN
FUKARAPERVER
CEMİYETİ
HAYRİYESİ

Prof.Dr. Sadık SARISAMAN

1961 tarihinde Uşak'ın Kabaklar Köyü'nde doğdu.

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden 1982 tarihinde mezun oldu.

Tarih Öğretmeni olarak görev yaptı. Eylül 1988'de Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak istihdam edildi.

Aynı Enstitüde 1990 yılında tamamladığı "Birinci Dönem TBMM'de Kütabya Mebusu Besim Atalay Bey'in Faaliyetleri" adlı yüksek lisans tezi ile tarih uzmanlığı unvanını aldı.

Şubat 1995'de tamamladığı "Golç Paşa ve XIII. Kolordu Harekatı Dönemlerinde Osmanlı-İran İlişkileri" adlı çalışmasıyla doktor unvanını aldı ve aynı yıl

Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun Eğitim Fakültesi'ne Yardımcı Doçent olarak atandı.

Kasım 1999'da girdiği Doçentlik Bilim Smavını başararak Doçent unvanını aldı.

Şubat 2003'te Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne geçiş yaptı.

Halen bu fakültede Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

GİRİŞ

I. OSMANLI DEVLETİ'NDE
II. MEŞRUTİYETE KADAR
SOSYAL YARDIM
FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti toplumsal problemlerin önüne geçebilmek için halkın zaruri ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik vermiştir. Bu yüzden sosyal yardım kuruluşlarını özellikle desteklemiştir. En önemli sosyal yardım kuruluşu ise vakıflardır. Vakıf eserler Müslümanların öldükten sonra da amel defterlerinin kapanmayacağı inancı doğrultusunda oluşturulmuştur. Öyle ki, Osmanlılarda Medine fukarasına varıncaya kadar insanlara yardımı amaçlayan vakıflar kurulmuştur. Vakıf eserlerden *imarethanelerde* ihtiyaç sahipleri yedirilip içiliyordu. Bu kuruluşlara *Aşevi* de denilmekteydi. *Tabhaneler* külliyelerin misafirhaneleri olarak adlandırabileceğimiz bölümleriydi. Bu misafirhanelerde hastaneden çıkıp nekahet devresini geçiren veya hut taşradan gelip iş buluncaya kadar barınacak yer ihtiyacı bulunan fakirler barındırılırdı. Osman Ergin hemen hemen bütün büyük camilerin yanında bir tabhane bulunduğunu şehre gelen fakir seyyahların, garip kimselerin yoksul insanların buralarda yatıp kalktıklarını, yanı başlarında ki imaretlerde parasız karınlarını doyduklarını ve ayrıca aç kalmış, kuvvetten düşmüş, zayıflamış insanların da bu hizmetlerden faydalandığını belirtmektedir.¹ Öte yandan *medreselerde* de öğrenciler ücretsiz olarak okutulmakta olup her türlü masrafları medrese vakfı tarafından karşılanmaktaydı. *Han* ve *kervansarayların* ücretsiz olarak kalınanları mevcut idi. *Bimarhaneler* ve *Darüşşifalardan* da vakıf niteliğinde olduklarından fakir hastaları ücretsiz tedavi ediyorlardı. Yine *çeşmeler* ve *su yolları* da vakıf niteliğinde eserlerdi. Hatta, avarız vergisini ödeyemeyen fakirler için *Avarız Vakıfları* dahi kurulmuştu.

Vakfiyelerin çoğunda artan paranın ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasına dair kayıtlar yer almaktadır. Örneğin, Afyonkarahisar'daki 30 Ekim 1790 tarihli Alime Hatun Vakfiyesinin bir bölümünde "50 kuruşun geliri olan 7. 5 kuruş (ki %15) ile her yıl bir kurban kesilerek fukaraya dağıtılacaktır" ibaresi yer almaktadır. Yine bir başka vakfiyede 1000 akçenin işletilmesiyle elde edilecek 150 akçenin 80 akçesi ile hatim okutulması, 10 akçenin müezzine verilmesi, geriye kalan 60 akçesi ile de ihtiyaç sahiplerinin yemesi içmesi için yemek pişirilmesi istenilmektedir².

Sultan II. Mahmut dönemine kadar Osmanlı devletinde sosyal yardımlar genellikle vakıflar vasıtasıyla yürütülüyordu. Ancak, Sultan Mahmut'un devlette merkezî yapıyı güçlendirmesi ve bu doğrultuda vakıfları da denetim altına almak istemesi, özellikle de 1850'den sonra getirilen düzenlemeler ve 1858 Arazi Kanunnamesi ile vakıfların tasfiye süreci başlatılmıştır. Zira, belgesi bulunamayan vakıflara ait gayri menkuller devlete intikal ediyordu. Bu yüzden sosyal yardımla ilgili yeni tedbirlere başvurmak zorunda kalındı.

Bu doğrultuda özellikle Sultan II. Abdülhamit'in yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yönelik politikalara öncelik verdiği görüldü. Onun döneminde sosyal yardım uygulamaları kurumsal bir yapı arz etmekten çok, büyük oranda Abdülhamit'in kişisel hayratı şeklinde ortaya çıktı. Abdülhamit döneminde ortaya çıkan yardım kuruluşları içerisinde Darülaceze, Gureba Hastaneleri ve Himaye-i Etfal Hastanesini sayabiliriz.

1892 de yapımına başlanan *Darülaceze* 1896'da tamamlandı ve hizmete girdi. Yaşlılar ve acizler burada bakılıyordu. *Himaye-i Etfal Hastanesi* ise 1890(?) yılında faaliyete geçirildi. Hastane gerek teçhizat, gerek binalar, gerek tasarım itibarıyla Avrupa'nın en modern çocuk hastanelerinden. Aynı yıllarda *Gureba Hastahaneleri*

¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*, İstanbul- 1993, s. 369.

ri de yapılmaya başlanmıştır. 1890'lı yıllarda Gureba Hastahaneleri Anadolu'nun 15–20 vilayetine yayılmış durumdadır. Bu hastanelerde verilen hizmetin kalitesi, niteliği, kapsamı sınırlıdır. Ancak, bu hastanelerin mevcudiyeti devletin taşrada da sağlık hizmetlerini geliştirmeye başladığını göstermektedir. Sultan II. Abdülhamit döneminin yaygın bir diğer sosyal yardım uygulaması ise *toplular sunnet* törenleridir. Örneğin 1899 yılında 12.000 yoksul çocuk padişah tarafından sunnet ettirilmiştir.³

2. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise başta sultan olmak üzere şahıslar etrafında oluşmuş olan sosyal yardım anlayışına son verilerek kurumsallaşmaya gidilmiştir. *Hilal-i Ahmer, Donanma Cemiyeti, Eytam Sandıkları, Himaye-i Etfal, Rehber-i Teavün Cemiyet-i Hayriyesi, Osmanlı ve Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Osmanlı Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi* bu dönemde kurulmuş olan yardım dernekleridir.⁴ Bunlardan Hilal-i Ahmer, Donanma Cemiyeti, Eytam Sandıkları, Himaye-i Etfal cemiyetleri hakkında bir kısım çalışmalar yapılmıştır. Ancak, diğer cemiyetler araştırmacılarımızın ilgisinden uzak kalmıştır. Sadece Topkapı Fukaraperver Cemiyeti hakkında Nadir Özbek bir araştırma yapmıştır. Bu çalışma Tarih ve Toplum dergisinde "90 yıllık Bir Hayır Kurumu Topkapı Fukaraperver Cemiyeti" adıyla yayınlanmıştır. Biz bu cemiyetlerden hakkında araştırma yapılmamış olan Rehber-i Teavün Cemiyet-i Hayriyesi ve Osmanlı ve Türk Hanımları Esirgeme Derneği hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Rehber Teavün Cemiyet-i Hayriyesi: Cemiyet 14 Kasım 1910 tarihinde kuruldu. 19 Kasım 1910 tarihinde ise İstanbul Valiliği tarafından cemiyetin çalışmasına

ruhsatname verildi. 142 numaralı ruhsatnameye göre cemiyetin adı *Fukara-yı Etfalin Terbiye-i Fikriye ve İhtiyacı-ı Libas-yelerine Hadim Rehber Teavün Cemiyet-i Hayriyesi* olarak geçmektedir. Bu cemiyetin İstanbul'da genel merkezi bulunduğu gibi Selanik'te de bir şubesi açılacaktı. Cemiyet fakir ve kimsesiz çocukları himayesi altına alacaktı. Ancak, idare heyetinin önerceği çocuklar bedenlen sağlam ve hastaliksız olmak durumundaydılar. Cemiyetin himayesine alacağı çocukların devam edeceği okulları idare heyeti kararlaştıracaktı. Yüksek tahsile yönlendirilecek olan gençlerin devam edecekleri mektebin tayininde öğrencinin arzusu ve kabiliyetleri dikkate alınacaktı. Başarılı öğrenciler cemiyet tarafından ayrıca mükafatlandırılacaktı.⁵

Osmanlı ve Türk Hanımları Esirgeme Derneği: Cemiyetin amacı, Türk ve Müslüman kadınlarını mağduriyetten kurtarmak, onların geçimlerini sağlayabilecek hatta iktisadi hayatımıza katkıda bulunabilecek hale getirmektir. Bunun için sanat evleri, sanat şirketleri ve sanat mektepleri açmayı amaçlamıştır. Dernek kadınları aydınlatmak için hutbe ve konferanslar verdirebileceği gibi bu maksada hizmet eden kitapları da telif ve neşredebilecekti. Üyelerden her biri milli ahlakına, İslam terbiyesine muhalif hiçbir harekette bulunmamaya çalışacaktı. Dernek üyeleri evlatlarını da Müslümanlık ve Türklük fikri ile büyütme taahhüt edecekti. Cemiyete göre bir Müslüman ve Türk kadının temel fikri Müslümanlık ve Osmanlılığın birliği ve Türklük olacaktır. Dernek üyeleri Müslümanlığın Osmanlılığın, Türklüğün, Müslüman ve Türk kadınlığının yükselmesine bütün ruhu ile çalışılacaktır. Dikkat edilirse bu derneğin kadınlara yardım etmek ve üretici hale getirmek çabası dışında siyasi bir boyutu da vardı. Bu siyasi boyutun Türklük, İslamcılık ve Osmanlılığı kaynaştırmak amacını taşıdığı anlaşılıyor.⁶

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü, *Afyonkarahisar Vakıf Eserleri I(Şehir Merkezi)*, Proje No:02. Rek. 03, (Hazırlayanlar: Mustafa Karazeybek, Yusuf Ilgar, Zekî Polat)

³ Nadir Özbek, "Genç Osmanlı Toplumunda yoksulluk ve Sosyal Yardım", *Güncel*, 11 Mayıs 2005.

⁴ Özbek, "Genç Osmanlı Toplumunda yoksulluk . . ."

EYÜP FUKARAPERVER CEMİYETİ (TEŞEBBÜSÜ) 1910

Eyüp Fukaraperver Cemiyeti, Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti Hayriyesi'nin bir şubesi olarak ortaya çıktı. Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti 1 Kanunuevvel 1324 (14 Aralık 1908) tarihinde kuruldu. Cemiyetin 27 kurucu üyesi bulunuyordu⁷. Bu 27 kişiden 10 tanesi mülki idarede memur, 7 tanesi hukukçu, 6 tanesi maliyeci, 1'isi öğretmen, 1'isi öğrenci ve 2 tanesi de resmi görevde olmayan kişilerdi. Resmi görevde olmayan kişiler arasında Yenikapı Mevlavihanesi Postnişini Abdülbaki Efendi Hazretleri de vardı. Cemiyetin genel merkezi Çakmakçılar yokuşunda Büyük Yenihan'daki bir dairede bulunuyordu.⁸ Genel merkezin daha sonra Şehremanetindeki eski Nizamiye Karakoluna taşındığı anlaşılıyor. Genel merkezin ne zaman Nizamiye Karakoluna taşındığı belli değil, ancak, 7 Temmuz 1915 tarihi itibarıyla bu karakolda bulunduğu biliniyor⁹.

Fukaraperver cemiyetlerinin en önemli yönünü yardım konusu teşkil ediyordu. Cemiyetin gelirleri aylık olarak yardımda bulunacakların yaptıkları yardımlarla, çeşitli şekillerde elde edilecek gelirlerden ve bağışlardan oluşacaktı. Aylık olarak yardımda bulunan kişiler cemiyetin tabii üyesi olarak addedilirler. Yabancıların yardımları dahi kabul edilecekti.

Belgelerde belirtildiğine göre Fukaraperver cemiyetlerinin görevleri şunlardı:

1. Anadan, babadan yahut yalnız babadan mahrum yetim çocuklara yardım etmek, eğitim giderlerini ve giyeceklerini karşılamak.

2. Anne-babası yardıma muhtaç bulunan fakir çocukların da himayesi, eğitim giderlerinin ve giyeceklerinin karşılanması.

3. Aile reisi yani baba bulunmayan ailelerden yoksul duruma düşmüş olanlara yardım etmek, ihtiyaçlarını temin etmek, evlatlarını himaye etmek.

4. Fakir ve aciz hastaların ücretsiz olarak muayene edilmelerini temin etmek, lüzumlu ilaç ve malzemeleri sağlamak.

5. Fakir ve acizlere ekmek ve katık tevzi etmek.

6. Bir iş görmeye muktedir olup da iş bulamamak yüzüsen duçar-ı zaruret olanlara iş bulmak.

7. Hastahanelerde bakılamayan ve sokaklarda sürünmekte olanları hastahanelere sevk etmek.

8. Haftanın belli günlerinde müracaat eden bütün hastaları ücretsiz olarak muayene ettirmek.

9. Madden ve manen felakete uğramış olanlara yardım elini uzatmak

10. Mümkün mertebe dilencililiğin ortadan kaldırılmasına çalışmak.¹⁰

İlk faaliyete geçen Fukaraperver cemiyeti Topkapı Fukaraperver Cemiyetidir. Cemiyet İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Şehremanetindeki Topkapı Kulübünde faaliyete geçmiştir. 14 Aralık 1908'de kurulan cemiyet 24 Şubat 1909 da çalışmalarına başlamıştır.¹¹ Kurucuları Gureba-yı Müslimin Hastahanesi doktorlarından Galip Hakkı Bey, yine aynı hastahanein eczacıbaşı Nafiz Bey, Şehreminin'de ke-resteci Hakkı Efendi ve Cemil, Bodos ve Onnik Efendilerdir. 1913 yılında Osmanlı Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi'nin kendisini fesh etmesiyle Topkapı şubesi müstakil bir cemiyete dönüşmüş ve Topkapı Fukaraperver Müessesesi-i Hayriyesi adı altında faaliyetlerine devam etmiştir.¹²

Bilindiği gibi 1908'de Meşrutiyet ilanı ile beraber hürriyet ortamı içerisinde pek çok cemiyet ve siyasi parti kuruldu. Bir cemiyetleşme dalgası başladı. 31 Mart Olayı'na kadar bu hürriyet ortamı devam etti. İttihat ve Terakki bundan sonraki dönemde cemiyetler üzerinde kontrol sağlamaya çalıştı. Zaptiye Nezareti'nin lağvıyla 1909 yılında oluşturulan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, her türlü dernekleşme faaliyetlerinin yanı sıra yardım toplama, gelir

⁵Başbakanlık Osmanlı Arşivi İdare-i Umumiye-i Dabilye Müdüriyeti (BOA,DH. İUM), 89-2/1-23

⁶BOA,DH. İUM 89-2/1-23

⁷Nizamnamede cemiyetin 26 kurucu üyesi olacağı belirtilirken, biz metinde 27 kurucu üye zikredildiğini tespit ettik.

⁸BOA,DH. İUM 89-2/1-23

⁹BOA,DH. İUM 89-2/1-23

amacıyla müsamere ve gece etkinlikleri düzenleme, piyango tertip etme, rozet satışı yoluyla gelir sağlama gibi faaliyetleri denetleyen bir nitelik kazanmıştır. Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti'nin Topkapı Şubesi'nin de İttihat ve Terakki Topkapı Kulübü'nde faaliyet göstermesi bu iddiamızı doğrulamaktadır.

Özellikle 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi sonrasında gelişen olaylar hürriyet ortamına büyük zararlar verdi. İttihat ve Terakki'nin gerek siyasal, gerekse sosyal ve kültürel amaçlarla kurulan cemiyetler üzerindeki etki ve denetimini artırdı. Ülkede otoriter bir rejim kuruldu. Birinci Dünya savaşı ise bu otoriter yapıyı devam ettirme fırsatı verdi.

Eyüp Fukaraperver Cemiyeti'ne gelince 1910 yılı içerisinde Eyüp'te de Fukaraperver cemiyeti kurmak için harekete geçildi. Zira Eyüp, Eyüp Sultan türbesinin burada bulunmasından kaynaklanan manevi havası nedeniyle önemli bir yerdi. Eyüp Sultan için kesilen kurbanlar ve yapılan bağışlar bir kaynak teşkil edebilirdi. Bu civarda çok sayıda dilenci ve fukara ikamet etmiş durumdaydı. Bu çirkin görüntünün de önüne geçilebilirdi.

Bütün bu sebeplerden dolayı Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti'nin bir şubesini açmak için Eyüp'te bir çalışma başlatıldı. Cemiyetin kuruluşu tamamlanarak nizamnamesi hazırlandıktan sonra Şehremaneti'ne müracaat edildi. Cemiyetin kuruluşunu tamamladığını bir belgede yer alan "*teşekkül eden Fukaraperver Cemiyeti nizamnamesinin tasdikine dair*" ifadesinden anlamaktayız¹³. Şehremanetinin onayıyla cemiyetin faaliyete geçebileceği düşünülüyordu. Zira bu cemiyet sadece yardım amaçlı bir kuruluştu. İstanbul Şehremaneti cemiyetin evraklarını incelenmek üzere Meclis-i İlanat Komisyonuna gönderdi. Meclis-i İlanat müracaatı değerlendirdi. Ancak, tereddüde düştüğü için bu konuda ne yapılması lazım geldiğini Dahiliye Nezareti'ne sorma ihtiyacını hissetti. Zira, bu kurulun

yorumuna göre İlane toplanması hakkındaki talimat bir defaya mahsus toplanacak yardımlar için hazırlanmıştı. Sürekli iane toplama yetkisine sahip bulunabilmek için cemiyetin nizamnamesinin Dahiliye Nezareti tarafından tasdik edilmesi gerekiyordu. Şehremaneti Belediye Beşinci Dairesi'nin bu içerikteki tezkeresi üzerine 6 Ağustos 1910 tarihi itibarıyla Dahiliye Nezareti'ne başvurdu. Eyüp Fukaraperver Cemiyeti nizamnamesinin bakanlık tarafından onaylanmasını istedi¹⁴. Şehremaneti cemiyetin onaylanması yönünde bir talepte bulunduğu göre Eyüp Fukaraperver Cemiyeti'nin nizamname ve beyannamesini en azından usul olarak yeterli görmüş olmalıdır.

Dahiliye Nezareti bu müracaatla ilgili olarak cevabını 15 Ağustos 1910 tarihinde gönderdi. Buna göre cemiyet kurmak isteyenlerin Cemiyetler Kanununun 6. maddesi gereğince nizamnamelerinin iki nüshası ile beyannamelerini Dahiliye Nezareti'ne vermeleri gerekiyordu. Cemiyetler, bakanlığın kuruluşlarını onaylamasından sonra faaliyete geçebileceklerdi. İlgili makamdan, yani vilayetten ilmühaber aldıktan sonra cemiyetin mevcudiyeti hükümet tarafından onaylanacaktı. Ancak, kanun hükümlerine uygun değilse ilmühaber veren İstanbul vilayetince ya cemiyet feshedilecek ya da işlemlerindeki eksikliklerin giderilmesi için evrakın iadesine karar verilebilecekti.¹⁵

Eyüp Fukaraperver Cemiyeti'nin onay işlemlerinin ne şekilde sonuçlandığına dair bundan sonra herhangi bir bilgi ve belgeye rastlayamadık. İşlemlerdeki eksikliklerin giderilmesi için evrakın iade edildiğine hükmedebiliriz. Zira, iki yıl sonra *Eyüp Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi* adlı bir cemiyetin kurularak onay aldığı görülüyor. Bu cemiyetin mühründe Rumi 1328 tarihi yer almaktadır. Bu tarih miladi olarak 1912 yılına karşılık geldiğinden dolayı bu ilk teşebbüsün başarısızlıkla sonuçlan-

¹⁰ BOA, DH. İUM 89-2/1-23

¹¹ BOA, DH. İUM 89-2/1-23

¹² Nadir Özbek, "90 yıllık Bir Hayır Kurumu Topkapı Fukaraperver Cemiyeti", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 180, Aralık- 1998, s. 324-325.

¹³ BOA, DH:MUİ, 121/17/1/2

¹⁴ BOA, DH:MUİ, 121/17/1/2

Kızılmescit Mahallesi'nde Maşrık-ı Füyüzat Mektebi (Ramazan Ağa Mektebi)
Eyüp Belediye Arşivi

dığını düşünebiliriz. Eğer Eyüp Fukaraperver Cemiyet-i onaylanmış olsaydı ikinci bir cemiyetin kurulmasına çalışılmazdı. Çünkü Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti her semtte bir şube açılmasına izin veriyordu.

Eyüp Fukaraperver Cemiyeti'nin hükümet tarafından onaylanmamasının sebeplerini bilemiyoruz. Cemiyet kanunun öngördüğü bazı teknik talepleri gerçekleştirememiş olabilir. Biz bu sonucun ortaya çıkmasında 1909 yılındaki 31 Mart olayının etkilerinin hâlâ devam ediyor olmasının da rol oynadığını düşünüyoruz. Hükümetin cemiyetler konusunda çekingen davranması ve kontrolü elden bırakmak istememesi söz konusu olabilir.

Öte yandan Eyüp Fukaraperver Cemiyetini kurmaya teşebbüs edenlerin kimler olduğuna dair bir bilgiye de ulaşamadık. Şehremaneti tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda cemiyet ile ilgili evrakların ekte yer aldığı belirtilmekle beraber biz bu evraklara arşivlerde rastlayamadık. Bu yüzden gerek ilk kurucuların isimlerini gerekse nizamnamesini elde edemedik.¹⁶ Ancak, diğer fukaraperver ce-

miyetlerinde sağlıkçıların etkili olduğu bilgisinden hareketle Eyüp fukaraperver Cemiyeti için de benzer durumun söz konusu olabileceğini düşünebiliriz. Örneğin Topkapı Fukaraperver Cemiyeti'nin 4 kurucu üyesinden 2'si doktor ve eczacıydı.

EYÜP SULTAN FUKARAPERVER CEMİYETİ HAYRİYESİ (1912)

İlk teşebbüsün başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Eyüp'deki cemiyetin ancak İttihat ve Terakki ile işbirliği içerisinde hareket edilirse onay alınabileceği sonucuna varıldı. Bu durumda Eyüp İttihat ve Terakki Kulübü inisiyatifi ele alarak fukaraperver cemiyeti kurma çalışmalarını başlattı.

Cemiyetler kanunu gereğince yeniden bir nizamname hazırlandı ve onaya sunuldu. Nizamnamede cemiyetin önemli bir ihtiyaca cevap vereceği yani Eyüp Sultan ve civarında sur haricinde bulunan fukara ve muhtaçlara yardım yapacağı açıklanıyordu. Bu nizamname değiştirilmek istenildiğinde üçte iki çoğunluk aranacaktı.

¹⁵ BOA, DH:MUİ, 121/17/2.

¹⁶ BOA, DH:MUİ, 121/17/1/2

Cemiyetin bir resmi mührü olacaktı. İdare heyeti fahri olarak hizmet edecek olup herhangi bir ücret almayacaktı. Cemiyet işlemleri genişledikçe görülecek lüzum üzerine idare heyetinin vereceği karar doğrultusunda yeteri kadar memur istihdam edebilecekti. İttihat ve Terakki Kulübü cemiyetin çalışma yeri olarak Kızılcık Mahallesi'nde Maşrık-ı Füyüzat Mektebi'ni seçmişti. Cemiyet burada faaliyet gösterecekti¹⁷.

Cemiyetin idare heyeti toplam 21 kişiden oluşacaktı. Bu 21 kişiden 6 tanesi Eyüp İttihat ve Terakki Kulübü tarafından seçilecekti. Ayrıca Eyüp Merkez Memuru, Eyüp Belediye Tabibi, Camii kebir müderrisi, ve Camii kebir imam-ı evveli, Eyüp Belediyesi'nden seçilen 1 üye ile belediye bölgesindeki mahallelerden seçilecek 10 kişiden oluşacaktı. Cemiyetin 4 daimi üyesi bulunacaktı. Bunlar Eyüp Merkez Memuru, Eyüp Belediye Tabibi, Camii kebir müderrisi, ve Camii kebir imam-ı evveli idi. Daimi üyelikler görev ile kaimdi. Görevden ayrılanların yerine halefleri geçecekti. Örneğin herhangi bir sebeple görevden ayrılan belediye tabibinin fukaraperver cemiyetindeki üyeliği sona erecekti. Yerine geçen yeni belediye tabibi üye olarak görev yapacaktı. İdare heyetinin görev süresi 2 yıldı. Bu sürenin bitiminde yeniden seçimler yapılacaktı. Eski üyelerin yeniden aday olma ve seçilme hakları vardı.

Cemiyetin bir reisi, bir ikinci başkanı, bir sandık emini ve bir de katibi umumisi bulunacaktı. Bunlar cemiyet üyeleri arasından, ancak, daimi üyeler dışından seçileceklerdi. Cemiyet sadece katibi umumi vasıtasıyla hükümetle muhabere ve temasta bulunabilecekti.

Cemiyetin işlem ve hesaplarının kaydedileceği altı adet defter tutulacaktı. Bu defterlerden bir tanesi kasa defteri olup, ikinci defter karar, üçüncü defter tevziat, dördüncü defter tahrirat, beşinci defter isim defteri, altıncısı ise cemiyetin ikinci başkanının nezdinde bulunacak kasa def-

terinin kontrolünün yapıldığı al defteri olacaktı. Her toplantıda alınan kararlar defteri mahsus kaydedilecekti. Kararların asılları da tarih ve numara sırasına göre muhafaza edilecekti. Defterde yanlışlık yapılırsa üzeri okunacak bir şekilde çizilerek yeniden yazılacak mevcut olan üyeler tarafından tasdik olunacaktı.

Cemiyet yardım edeceği kişileri tespit ederken son derece titiz davranacak ve seçici olacaktı. Kendisini fakir gösterenlere değil gerçek muhtaçlara ulaşmak istiyordu. İhtiyaç sahiplerinin isimlerinin yardım defterine kaydedilebilmesi bir kısım prosedürden sonra mümkün olabilecekti. Buna göre öncelikle kişileri yakından tanıyan mahalli yetkililerin görüşleri önem kazanıyordu. İhtiyaç sahiplerinin bağlı oldukları mahallenin imam ve muhtarıyla ihtiyar meclisi üyelerinin birlikte düzenleyecekleri şahadetname asıl belge özelliğini taşıyordu. Bu şahadetname üzerine cemiyet üyelerinden birisi derinlemesine tahkikat yapacak, onun raporu da olumlu ise kişi deftere kaydedilebilecekti. Yardım yapılacak kişinin şeran kendisini geçindirecek ve iâşesini temin edecek bir kimsesi olmaması, günlük ihtiyaçlarını temin etmekten aciz bulunması, eşi tarafından ihtiyaçlarının karşılanmadığı ve yardım edilmediğinin ortaya çıkması gerekiyordu. Cemiyetin ekonomik gücü arttıkça fakir çocuklarının istikbalini temine hizmet edecek çalışmalarda da bulunacaktı.

Cemiyetin ana gelir kaynaklarını Eyüp Sultan'da kurban edilen hayvanların derileriyle belediyece çeşitli sebeplerle özellikle eksik tartılmadan dolayı müsader olunacak ekmekler, hayır sahipleri tarafından verilecek hediye ve bağışlar, yardım için dolaştırılacak kutu hasılatı, basılan yardım biletleri karşılığında elde edilecek paralar oluşturacaktı. Ayrıca mümkün olduğu taktirde hasılatı cemiyete terk edilmek üzere konferanslar ve konserler düzenlenecekti. Uygun görülen yerlere mühürlü birer kutu konacaktı. Cemiyet yar-

¹⁷ BOA,DH. İUM 89-2/1-23, Eyüp Belediyesi Kültür Müdürlüğü, bu mektebin şu anda Kızıl Mescid'in arkasında yer alan . Ramazan Efendi Mektebi olduğunu bildirmiştir.

dım için birer kuruşluk bilet bastıracaktı. Toplanacak yardım miktarını artırabilmek için kendilerine aidat verilmek şartıyla gezici görevliler tayin edilecekti. Bu görevliler kalabalık yerlerde kutu dolaştıracaklar, ellerinde bilet de bulunacaktı. Ayrıca, cemiyetin yardım toplama işlerinde gönüllü olarak görev yapmak isteyenler varsa onlara da cemiyet mührünü taşıyan birer itimatname verilecekti. Cemiyetin en önemli geliri olan deriler mümkün olduğu takdirde müzayede suretiyle bir müteahhide ihale edilecekti. Cemiyet gelirlerinin esasını oluşturan kurban derileriyle sakatlarının parası daimi surette nemalandırılarak değerlendirilecekti.

Toplanan yardımlarla, nemalarının sarfına sadece idare heyeti yetkiliydi. Kesilecek kurbanlar ve müsadere edilecek ekmeğin dağıtımını tevzi memuru tarafından cemiyetin defterinde yazılı fukaraya sırası ile dağıtılacaktı. Fukaranın her birine yapılan yardımlar karşılığı harcama makbuzu verilecekti. Bu makbuzlardan biri kişiye verilen et miktarını gösterirken diğerine ise ekmeğin miktarı kaydedilecekti. Makbuzların bir tarafında yardım yapılan kişinin ismi, numarası ve adresi; diğer tarafında ise derneğin resmi mührü bulunacaktı. Memur teslim ettiği et ve ekmeğe ait makbuzlardan bir koçanını da kendisi muhafaza edecekti. Fukaradan fevkalade ihtiyacı ortaya çıkanlara idare heyetinin kararıyla her gün ekmeğin almaları için özel makbuz kuponları verilebilecekti.¹⁸

Cemiyet ayrıca fahri doktorlarını göndererek fakir hastaları muayene ve tedavi ettirecekti. Onların ilaçlarını verdiği gibi et ve sevdiği yiyecekleri de temin edecekti. Ancak, hastalığı müzmin ve tedavisi uzun zamana ihtiyaç duyulan kişilerle sakatları Darülacezeye yerleştirmeye çalışıyordu.

Cemiyet erkek ve kız yetim çocuklar için okul açmayı da planlıyordu. Fakat, okul açılana kadar duruma göre yatılı ve gündüzlü resmi ve özel okullara kabul

edilmelerini sağlamaya çalışacaktı. Bu çocuklara okuyacakları kitapların bedelleriyle okul kıyafetleri de cemiyet tarafından temin edilecekti.

Öte yandan cemiyetin bir amacı da dilencililiği ortadan kaldırmaktı. Eyüp Sultan dilencilerin yoğun olarak bulunduğu bir yerdi. Zira, dilenciler bu manevi hava içerisinde hayır ve bağış yapmak isteyen insanların dini duygularını sömürüyorlardı. Cemiyet Eyüp Sultan'ı bu çirkin görüntüden kurtarmayı da amaçlıyordu. Dilencililiği kendisine sanat edinenlerden taşralı olanların memleketlerine gönderilmesi, dilencilik için İstanbul'a gelenlerin engellenmesi, İstanbul'un dilencilerinden gerçekten malul olanların Darülaceze'ye kabulünün sağlanması amaçlanıyordu.

Eyüp Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi'nin faaliyetleri hakkında yeterli bilgilere ulaşabilmek için cemiyetin defterlerini elde etmek gerekiyordu. Ancak, bütün çabalarımıza rağmen bu defterlere ulaşamadık. Bu yüzden Eyüp Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi'nin yardım faaliyetlerini tespit edemedik. Cemiyet kaç kişiye ve ne miktarda yardımda bulunmuştur bilemiyoruz. Cemiyetin ne zamana kadar devam ettiği ve hangi tarihte kapatıldığına dair bilgiye de vakıf değiliz. Arşiv belgelerinde bu sorulara cevap teşkil edebilecek bir belgeye de rastlayamadık. Ancak, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Anlaşması sonrasında en azından cemiyetin artık devletten destek görmediği açıktır. Zira, fukaraperver cemiyetleri İttihat ve Terakki Partisi tarafından kurdurulmuş olup partinin cemiyetin yönetiminde önemli bir ağırlığı mevcut idi. Biz bütün bu sebeplerden dolayı cemiyetin 1918 ya da en geç 1919 yılı içerisinde kapatılmış olabileceğini düşünüyoruz. Eğer cemiyet partiler üstü bir şekilde teşkilatlanabilseydi Mondros Ateşkes Anlaşması sonrasında da varlığını devam ettirebilirdi. Hatta kendisini geliştirerek günümüze daha güçlü bir şekilde ulaşabilirdi.